СКЛАД ТА ВИДИ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ У СФЕРІ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

ПАНАСЮК Оксана Володимирівна - доктор юридичних наук, доцент, Сумська філія Харківський національний університет внутрішніх справ, кафедра юридичних дисциплін (завідувач)
ORCID: https://orcid.org/0000-0003-1621-687X
e-mail: ok1224@ukr.net
КИСЕЛЬОВ Віктор Миколайович - Сумська філія Харківський національний університет внутрішніх справ, кафедра юридичних дисциплін (старший викладач)
ORCID: https://orcid.org/0000-0003-0168-8268
e-mail: kiselev.67@gmail.com
УДК 347.7
DOI 10.32782/NP.2023.2.32

У статті, спираючись на аналіз наукових поглядів вчених та норм чинного законодавства, розкрито сутність, зміст, а також склад кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності. Узагальнено, що важливим завданням законодавця та вітчизняних науковців є розробити дієві правові та організаційні механізми попередження та припинення будь-яких правопорушень у сфері господарської діяльності.

Ключові слова: правопорушення, кримінальні правопорушення, господарська діяльність.

Постановка проблеми

Значні прогалини в регулюванні економічних відносин, неефективність контролю за сферою державних закупівель, лобіювання інтересів конкретних виробників, низька ефективність ужитих державою антикорупційних заходів і відсутність комплексної нормативно-правової бази протидії економічній злочинності призводять до неефективності спорадичних антикриміногенних заходів у вказаній сфері [1, с.117]. Кримінальні правопорушення у сфері господарської діяльності не просто заважають функціонуванню кожного окремого суб'єкта господарського права, а фактично створюють економічні, фінансові та правові перепони на шляху розвитку України як соціально-спрямованої, демократичної, сучасної європейської держави. З огляду на це дана проблема потребує якнайширшого наукового осмислення, напрацювання широкого переліку науково-обґрунтованих рекомендацій.

Стан дослідження проблеми

Теоретичними основами наукового осмислення досліджуваної проблематики можна вважати роботи О. О. Дудорова, Г. М. Зеленова, Н. С. Карпова, М. В. Карчевського, Є. О. Письменського, В. О. Сакало, О. Б. Сахарова, М. І. Хавронюк та багатьох інших дослідників. Водночас, вклоняючись тому неоціненному науковому доробку, що виступив теоретичною основою всього нашого дослідження, ми наголошуємо на тому, що в умовах воєнного стану та провідних тенденцій сучасності дана тема потребує свіжих поглядів та нових векторів подальших наукових розробок.

Мета і завдання дослідження

Мета наукового дослідження полягає у тому, щоб розкрити в контексті новітніх викликів сутність складу та встановити види кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності. Задля досягнення вказаної мети необхідно вирішити наступні

завдання: з'ясувати сутність поняття кримінального правопорушення у сфері господарської діяльності; виокремити наявні у науці підходи та запропонувати власний підхід щодо визначення складу відповідних правопорушень; розкрити наукові підходи щодо видів кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності, запропонувати власні критерії класифікації.

Наукова новизна дослідження

Наукова новизна статті полягає у втіленні авторського бачення окремих аспектів подальшого розвитку характеристики складу та видів кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності.

Виклад основного матеріалу

На початку дослідження визначимо основні підходи до розуміння ключових категорій, а саме тріади «кримінальне правопорушення-злочин-злочинність (злочинна діяльність)».

Ю. В. Гродецький зазначає, що «кримінальне правопорушення — це комплекс дій щодо досягнення мети, яку ставить особа протиправним шляхом. Для характеристики дій злочинця не підходить термін «поведінка» через достатню обмеженість її змісту. Злочинність – це сукупність скоєних злочинів, яка характеризує їх якісну і кількісну поширюваність. А злочинна діяльність – це шляхи й методи існування і розвитку злочинної частини суспільства, це вияв і відбиток соціальної суті злочинів і злочинності в якості соціального елемента життєдіяльності суспільства» [2, с.96].

У цілому погоджуючись із твердженнями дослідника, ми водночас зазначимо, що вважаємо більш доцільним розглядати категорію «злочинна діяльність» у рамках категорії «злочинність». Адже виокремлення двох даних категорій як самостійних вносить певні складнощі у процес осмислення досліджуваної проблематики. Адже у науковій кримінологічній думці наразі усталеною є позиція щодо розгляду злочинної діяльності в межах дослідження певного виду злочинності.

Підходячи до центральної у нашому дослідженні категорії «кримінальні правопорушення в сфері господарської діяльності», варто навести точку зору О. О. Дудорова, який під злочинами у сфері господарської діяльності пропонує розуміти «передбачені нормами розділу VII Особливої частини КК України посягання на порядок обігу грошей, цінних паперів, інших документів, на системи оподаткування, бюджетного і валютного регулювання, порядок переміщення предметів через митний кордон, порядок зайняття підприємницькою та іншою господарською діяльністю, права і законні інтереси кредиторів і споживачів, добросовісну конкуренцію і антимонополістичну діяльність, а також на порядок приватизації» [3, с. 24].

Водночас варто бути свідомими, шо у сучасному глобалізованому цифровому середовищі для зайняття господарською діяльністю не обов'язково потрібна ділянка території, приміщення чи значна кількість найманих виробників, які будуть виконувати певну роботу на даній території (приміщенні). Адже інформація стає товаром, який має невичерпну кількість форм вираження та представлення для потенційних покупців (клієнтів). У зв'язку із чим «тіньовий» сектор економіки динамічно змінюється. Набувають поширення новітні практики ухилення від сплати податків, породжені можливістю широкого доступу до соціальних мереж та інших вимірів та можливостей сучасного віртуального середовища.

Таким чином, кримінальні правопорушення в контексті представленої проблематики представляють собою винну протиправну поведінку суб'єктів господарювання, яка безпосередньо пов'язана із здійсненням ними господарської діяльності, та котра суперечить положенням кримінального та господарського законодавства. Ці порушення можуть включати фінансові злочини, відмивання грошей, шахрайство, корупцію, порушення правил здійснення підприємницької діяльності, порушення правил безпеки праці та інші. Такі правопорушення становлять загрозу економічній безпеці країни, порушують конкуренцію на ринку, знижують довіру до ділових партнерів та підривають довіру до державної влади в цілому.

В. Ф. Опришко, Ф. П. Шульженко, С. І. Шимон та інші автори підручника «Правознавство» стоять на тому, що «кри-

мінальні правопорушення у сфері господарської діяльності, як і в інших сферах суспільного життя, мають свій склад, який включає суб'єкт, суб'єктивну сторону, об'єкт та об'єктивну сторону. Суб'єктом злочину є: 1) фізичні осудні особи незалежно від громадянства, які досягли 16-річного віку, у т. ч. особи, які займаються зареєстрованою підприємницькою діяльністю без створення юридичної особи; 2) службові особи юридичних осіб - підприємницьких та інших господарських структур, які приймають та (або) реалізують рішення про здійснення господарської діяльності без належним чином оформленої ліцензії або з порушенням умов ліцензування, а також службові особи, які не забезпечили отримання підприємством, установою чи організацією ліцензій, хоча цей обов'язок покладався на них нормативними актами, установчими документами або трудовим контрактом» [4].

Сучасні цифрові можливості відкривають принципово нові можливості для підприємництва, проте і діяльність інтернет-магазин, і надання послуг з використанням віртуального середовища потребує чіткого додержання встановленого законом порядку функціонування подібних суб'єктів електронної комерції.

Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та інші автори підручника «Кримінальне право України: Особлива частина» стверджують, що «суб'єктивна сторона злочинів у сфері господарської діяльності характеризується умисною формою вини, за виключенням злочину, передбаченого ст. 227 «Умисне введення в обіг на ринку України (випуск на ринок України) небезпечної продукції» КК, який може вчинюватись як умисно, так і з необережності. Для деяких складів обов'язковими ознаками суб'єктивної сторони виступають мотив (наприклад, корисливі або інші особисті мотиви при розголошенні комерційної або банківської таємниці – ст. 232 КК тощо) [5, с.173].

У той же час у контексті досліджуваної позиції наголошуємо на доцільності вживання категорії «склад кримінальних правопорушень», а не «склад злочинів» з урахуванням функціонування з 2020 року інституту кримінальних проступків.

Характеризуючи об'єктивну сторону досліджуваної нами категорії кримінальних правопорушень, вищевказані автори зазначають, що «з об'єктивної сторони переважна більшість злочинів у сфері господарської діяльності вчиняються шляхом дії. Об'єктивна сторона окремих злочинів у сфері господарської діяльності може виражатись і в бездіяльності (умисне порушення вимог законодавства про запобігання та протидію легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму тощо). Серед розглядуваних злочинів трапляються злочини з формальним складом (зокрема, фіктивне підприємництво), матеріальним складом (доведення до банкрутства, ухилення від сплати податків і зборів тощо), а також із формально-матеріальним складом (наприклад, незаконне використання інсайдерської інформації) [5].

Як ми можемо побачити на основі аналізу об'єктивної сторони даної категорії злочинів, останні є доволі багатоманітними, пов'язаними із різними сферами економічної діяльності, а також охоплювати широкий спектр дій, які підпадають під кримінальну відповідальність.

Зауважимо, що злочини у сфері господарської діяльності є різноманітними за своєю сутністю та змістом, а тому необхідною є їх класифікація.

З юридичної точки зору класифікація – це властивості об'єкта, поставлені в функціональний зв'язок з його положенням у певній системі. Наукова класифікація, зауважує авторський колектив шеститомної юридичної енциклопедії під керівництвом Ю. С. Шемшученко, виражає систему законів, властивих відповідній галузі дійсності. Вона являє собою систему супідрядних понять (класів об'єктів) тієї або іншої галузі знань чи діяльності людини, що використовуються як засіб для встановлення зв'язків між цими поняттями чи класами об'єктів [6, с.115].

Класифікація допомагає виділити в цілому окремі підгрупи, назвати, охарактеризувати, систематизувати їх, простежити взаємозв'язки між ними, які дозволяють як дослідникам під час наукових розробок, так і здобувачам освіти під оволодіння відповідними освітньо-професійними програмами

планово, структуровано підходити до наукового та навчального процесу, окреслювати вектор подальших перспективних напрямків досліджень.

Вчені досить по-різному підходять до класифікації кримінальних правопорушень у досліджуваній нами сфері.

О. О. Дудоров пропонує класифікувати окреслені нами кримінальні правопорушення таким чином: 1) злочини проти порядку обігу грошей, цінних паперів, інших документів (статті 199, 200, 223^1, 223^2, 224, 232^1, 232^2 КК); 2) злочини проти системи оподаткування (статті 204, 212, 212^1, 216 КК); 3) злочини проти системи бюджетного регулювання (статті 210, 211 КК); 4) злочини проти порядку переміщення предметів через митний кордон України (ст. 201 КК); 6) злочини проти порядку зайняття підприємницькою та іншою господарською діяльністю (статті 203^1 205, 209^1, 213 КК); 7) злочини проти прав і законних інтересів кредиторів (статті 219–222 КК); 8) злочини проти добросовісної конкуренції і антимонополістичної діяльності (статті 206, 229, 231, 232 КК) [7, с. 221].

Р. Волинець злочини у досліджуваній сфері пропонує класифікувати таким чином: 1) злочини проти системи грошового обігу та порядку обігу деяких документів (ст. 199 КК, ст. 200 КК); 2) злочини проти фондового ринку (ст. 199 у частині незаконних дій із підробленими державними цінним паперами, статті 222-1, 223-1, 223-2, 224, 232-1, 232-2 КК); 3) злочини проти системи оподаткування і системи загальнообов'язкового державного соціального страхування (ст. 199 КК у частині незаконних дій із підробленими марками акцизного податку, статті 204, 212, 212-1, ст. 222 КК у частині незаконного одержання пільг щодо податків або спроби їх одержання); 4) злочини проти бюджетної системи (статті 210, 211 КК); 5) злочини проти порядку переміщення предметів через митний кордон України (ст. 201 КК); 6) злочини проти порядку зайняття господарською діяльністю (статті 203-1, 203-2, 205, 205-1, 206, 206-2, 209, 209-1, 213, 227 КК); 7) злочини проти прав кредиторів (статті 218-1, 219, 220-1, 220-2, 222 КК); 8) злочини проти засад добросовісної конкуренції та встановленого порядку охорони та використання засобів індивідуалізації учасників господарського обороту, товарів і послуг (ст. 199 КК у частині незаконних дій із підробленими голографічними захисними елементами, статті 216, 229, 231, 232 КК); 9) злочини проти порядку приватизації (ст. 233 КК) [8].

Таким чином, вчені сформулювали досить схожі підходи до класифікації злочинів у сфері господарської діяльності. Водночас, на нашу думку, найбільш доцільно застосовувати наступні критерії класифікації злочинів у відповідній сфері:

1. Економічні злочини – порушення правил господарської діяльності, що призводять до матеріальної шкоди, шахрайства, використання конфіденційної інформації, відмивання грошей та ін.;

2. Фінансові злочини – порушення правил фінансової діяльності, такі як шахрайство з використанням кредитних карток, виплати зарплати в «конвертах», податкові злочини, тощо;

3. Трудові злочини – порушення правил та вимог трудового законодавства, такі як: незаконні звільнення, вимагання хабарів від співробітників, порушення прав працівників, тощо;

4. Злочини проти інтелектуальної власності – порушення прав на інтелектуальну власність, такі як підробка товарних знаків, авторських прав та інтелектуальної власності;

5. Екологічні злочини – порушення правил охорони навколишнього середовища, такі як: незаконне викидання шкідливих речовин, забруднення водних ресурсів, незаконне знищення природних ресурсів тощо.

6. Інші злочини, які передбачають порушення інших правил господарської діяльності, такі як порушення правил ринку цінних паперів, порушення правил торгівлі тощо.

Висновки

Таким чином, кримінальні правопорушення у сфері господарської діяльності тягнуть за собою серйозні негативні наслідки і небезпеки, які можуть мати значний вплив не тільки на кожного окремого суб'єкта господарювання та окремого громадянина, а й на економіку держави і суспільства в цілому.

Саме тому, важливим завданням законодавця та вітчизняних науковців – розробити дієві правові та організаційні механізми попередження та припинення будь-яких правопорушень у сфері господарської діяльності.

Література

1. Юртаєва К. В. Сучасні тенденції економічної злочинності в Україні. *Вісник Кримінологічної асоціації України.* 2018. № 2. С. 109-119.

2. Гродецький Ю. В. Кримінальне правопорушення. злочин. кримінальний проступок. *Вісник Асоціації кримінального права України.* 2022. № 2(18). С.186-206.

3. Дудоров О.О. Злочини у сфері господарської діяльності: кримінально-правова характеристика: монографія. Київ : Юридична практика, 2003. 924 с.

4. Опришко В. Ф., Шульженко Ф. П. Правознавство: підручник. Київ : КНЕУ, 2003. 767 с.

5. Кримінальне право України: Особлива частина : підручник / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін. ; за ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. 4-те вид., переробл. і допов. Харків : Право, 2010. 608 с.

6. Юридична енциклопедія : в 6 т. / редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. Київ : Укр. енцикл., 1998. Т. 3. 792 с.

7. Кримінальне право України. Особлива частина: підручник / Ю. В. Александров, О. О. Дудоров, В. А. Клименко та ін.; за ред. М. І. Мельника, В. А. Клименка. 3-тє вид., переробл. та допов. Київ : Атіка, 2009. 744 с.

8. Волинець Р. Система злочинів у сфері господарської діяльності з урахуванням останніх змін кримінального законодавства. *Підприємництво, господарство і право.* 2017. № 11. С. 184–189.

АНОТАЦІЯ

Аргументовано, що кримінальні правопорушення в контексті представленої проблематики представляють собою винну протиправну поведінку суб'єктів господарювання, яка безпосередньо пов'язана із здійсненням ними господарської діяльності, та котра суперечить положенням кримінального та господарського законодавства. Ці порушення можуть включати фінансові злочини, відмивання грошей, шахрайство, корупцію, порушення правил здійснення підприємницької діяльності, порушення правил безпеки праці та інші. Такі правопорушення становлять загрозу економічній безпеці країни, порушують конкуренцію на ринку, знижують довіру до ділових партнерів та підривають довіру до державної влади в цілому.

Здійснено класифікацію злочинів, які можуть бути вчинені у сфері господарської діяльності та які запропоновано поділити на: економічні, фінансові, трудові, екологічні, а також злочини проти інтелектуальної власності.

Узагальнено, що кримінальні правопорушення у сфері господарської діяльності містять в собі серйозні негативні наслідки і небезпеки, які можуть мати значний вплив не тільки на кожного окремого суб'єкта господарювання та окремого громадянина, а й на економіку держави і суспільства в цілому. Саме тому, важливим завданням законодавця та вітчизняних науковців є розробити дієві правові та організаційні механізми попередження та припинення будь-яких правопорушень у сфері господарської діяльності.

Ключові слова: правопорушення, кримінальні правопорушення, господарська діяльність.